

El bisbe Pere Joan Campins, defensor del patrimoni i promotor d'equipaments culturals¹

Pere Fullana Puigserver
Universitat de les Illes Balears.
Grup de Conservació del Patrimoni Artístic Religios
Arxiu Capitular de Mallorca

Un clergue amb criteri i sensibilitat

Els mestres i condeixebles de Pere Joan Campins, durant la seva formació en el Seminari Conciliar (1870-1885), pogueren influir-hi en diverses direccions: per una banda, li inocularen un cert sentiment regionalista i particularista; n'enfortiren el sentiment dialogant i moderat i li implementaren la sensibilitat pel patrimoni artísticoreligiós. Al marge, els catòlics moderats de la dècada de 1880 es miraven en Marcelino Menéndez Pelayo, Alejandro Pidal i Mon, els teòlegs Ceferino González, Tomás Cámara i Ramón Martínez Vigil. El pensament i l'acció d'aquests ideòlegs i líders del pensament catòlic i regionalista espanyol mantenien una certa catalanofília, el pensament dels quals concordava amb els bisbes, teòlegs i intel·lectuals catòlics del Principat. En conjunt, aquests filòsofs i pensadors eren coneguts passats pel filtre de Josep Maria Quadrado, Tomàs Forteza, Joan Maura i Miquel Costa i Llobera, i acabant per la síntesi i l'orientació del doctor Josep Torras i Bages. Astúries, Cantàbria, Catalunya i Mallorca compartien catolicisme, sostenien una certa preferència pel gòtic i pels símbols, mantenien

¹ El present estudi fa part dels resultats del projecte de recerca: «Metodología, protocolos de intervención en planes de documentación, restauración, conservación preventiva y divulgación. Antonio Gaudí y la Catedral de Mallorca» (HAR12-34205), finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat d'Espanya.

reivindicacions regionals i gust per la literatura nacional. Aquest no és el moment de reivindicar la vinculació de Campins amb la tradició catalana, que està suficientment provada,² sinó més aviat de posar en evidència que participava en un moviment cultural que anava més enllà de l'ecumene catalana.

Pere Joan Campins s'ha de situar en aquell vermell d'ou que representaven alguns sectors catòlics moderats, desvinculats de la contrarevolució, un grup que tenia molt a veure amb la proposta d'alternatives a un liberalisme que s'associava amb una modernitat individualista, capitalista i insensible als valors comunitaristes tradicionals, entre els quals el patrimoni entès en tota la seva complexitat. Òbviament es tractava d'un grup culturalment sòlid, però políticament fràgil, i amb escassa projecció social. La seva potència anà associada al maurisme i al paper de frontissa que assumiren en una conjuntura històrica en què el conservadorisme necessitava més projecció cultural.

Des de bon començament de la Restauració borbònica, aquest grup tingué un cert protagonisme en publicacions culturals de Mallorca com *Revista Balear*, *Museo Balear* o el *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. A través d'aquests mitjans Mallorca es va fer present també en altres ambients culturals, es produïren intercanvis relativament significatius, reforçats per mallorquins que resideixen fora (Antoni Maura, Damià Isern o Francesc Maura a Madrid; Picó a Barcelona; Gabriel Llabrés i Joan Lluís Estelrich a diferents Instituts de Segon Ensenyament; Estanislau de K. Aguiló investigant a Madrid), per citar-ne alguns casos. En algun d'aquests indrets entraren en contacte i col·laboraren amb *lobbys* catòlics com ara l'asturià Ramón Martínez Vigil o el càntabre M. Menéndez Pelayo, en altres es tractava d'influències que no anaven més enllà del món clerical i teològic, com pogué ésser el cas de Campins i la seva generació. Entre aquests hi figura mossèn Joan Lladó, un eclesiàstic amb sensibilitat pel patrimoni integrant dels

² Massot i Muntaner, J. (1972). *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Barcelona: Curial; Pons i Pons, D. (1998). *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)*. Mallorca: Leonard Muntaner Editor; March Noguera, J. (2001). *Mossèn Alcover i el món de la ciència: la creació del llenguatge científic català modern*. Palma: Leonard Muntaner Editor; Fullana Puigserver, P. i Dolé Salas, N. (2013). *Antoni Maria Alcover i la Seu de Mallorca*. Mallorca: Publicacions de la Catedral de Mallorca (= Col·lecció Seu de Mallorca, 5).

fundadors de la SAL i no gaire estudiat. La legislatura de 1884-1888, amb el retorn de Cánovas al poder després d'una primera legislatura Liberal Fusionista, va ésser una conjuntura especialment rellevant per a Mallorca, perquè molts de catòlics illencs assumiren un cert poder gràcies al pacte entre la Unió Catòlica i el Partit Liberal Conservador.

Un grup de clergues era sensible davant el patrimoni, han participat en la recollida de dades per a l'arxiduc Lluís Salvador; es publiquen les primeres històries locals (Sóller, Pollença...), amb noms relativament significatius com ara Josep Rullan. Els professors d'Història d'Espanya o d'Història de l'Església en el Seminari passen més aviat desapercebuts. Però hi ha indicis que la formació sobre el patrimoni que rebien en el Seminari de Mallorca, entre el 1870 i el 1898, degué ésser notable, atès que hi nasqueren més vocacions a la recerca i alguns fins i tot es llicenciaren a la Universitat civil (Josep Miralles Sbert). Cal afegir, també, que les referències intel·lectuals provenien també del món laic, sobretot gràcies al mestratge de Bartomeu Ferrà i del primer Joan Torrendell, i els seus deixebles (Fèlix Escalas, Joan Estelrich, etc.), i tants d'altres que acabaren fent carrera periodística o política fora de Mallorca.

En temps del bisbe Mateu Jaume Garau (1876-1886) sectors cultes de l'Església de Mallorca pensaren en la conveniència de crear un museu destinat a preservar el patrimoni religiós, una entitat que tindria entre d'altres objectius la catalogació, conservació i restauració de les obres d'art i dels objectes religiosos que no tenien un espai fix, ni ocupaven el lloc pel qual havien estat creats o la funció dels quals ja no encaixava en els esquemes conceptuals del moment. Les desamortitzacions i el trasbals de les revolucions liberals del XIX havien generat un clima favorable a la preservació i l'estudi del patrimoni religiós. Els ànims s'havien asserenat prou i existia un cert consens que s'havia d'arribar a acords. Amb aquest objectiu s'havia fundat, el 1880, a Mallorca, la Societat Arqueològica Lul·liana (SAL)³ i es destinà part de l'edifici del Col·legi de la Sapiència a aquell objectiu social, que no era altre sinó la cura del patrimoni. Com a conseqüència d'això, la Diòcesi de Mallorca llegà el 1882 un nombre considerable d'obres que van ésser depositades en el

³ Rosselló Bordoy, G. (2003). «La Societat Arqueològica Lul·liana i la utopia d'un museu a Mallorca». A DDAA., *La Societat Arqueològica Lul·liana, una il·lusió que perdura (1880-2003)*. Palma de Mallorca: SAL, pàg. 21-100.

nou museu.⁴ El bisbe seria el president de la dita societat, i el butlletí de la SAL seria, des de 1885, un referent en la defensa del patrimoni. La Junta Directiva de la SAL comptà, des del primer moment, amb clergues que gaudien de la confiança de la Cúria Diocesana i hi representaven la sensibilitat i el parer de l'Església. En aquella conjuntura i en aquelles societats mixtes (civils i religioses) s'hi experimentava el diàleg entre les noves sensibilitats sobre el patrimoni, les exigències de l'administració pública liberal i una Diòcesi que havia d'aplicar codis canònics tridentins.

Pere Joan Campins essent rector de Porreres (1887-1893) havia promogut restauracions i iniciatives de preservació del patrimoni. Entre pedres, obres d'art i papers, Campins prioritzava l'adaptació i la restauració dels espais, seguint l'exemple i el consell del seu entorn, com ja hem posat de manifest en altres publicacions recents.⁵ El rector coneixia perfectament aquest petit món, participà activament en les activitats de la Societat Lul·liana de Porreres i es deixava assessorar per especialistes de la seva confiança, com Bartomeu Ferrà o Joan Feliu.

Ja com a canonge magistral de la Seu, entre 1893 i 1897, Pere Joan Campins prengué part en debats sobre el patrimoni religiós com a depositari i com a fabriquier del Capítol de la Catedral. En certa manera, sabem que Campins va ésser un dels promotors de la catalogació de l'Arxiu Capitular de Mallorca, i així ho proposà en el perfil que havien de tenir els candidats a ocupar aquella Canongia que es convocà, el 1896, amb aquella finalitat. Mentre Campins ocupà el seu lloc en el Capítol com a magistral, participà en els debats sobre l'arxiu i sobre la conveniència de crear un museu –o un espai amb personalitat– on es pogués disposar dels materials que perdien l'ús litúrgic que havien tingut fins llavors. Aquest espai esdevindria el Museu Catedralici.⁶ Alcover ens recordava que una de les darreres gestions de Pere Joan Campins havia estat la

⁴ Arxiu Diocesà de Mallorca (ADM) 42/1/5: Resguard Obres Depositades en el Museu, 1882.

⁵ Fullana Puigserver, P. (2015). *El bisbe arquitecte. Pere Joan Campins i Barceló (1859-1915)*. Mallorca: Publicacions de la Catedral de Mallorca (= Col·lecció Seu de Mallorca, 12), pàg. 95-117.

⁶ Forteza Oliver, M. (2015). «La formación del Museo Capitular y la nueva conciencia del patrimonio». A M. Gambús Saiz (coord.), *La Catedral de Mallorca és el document. La reforma de Gaudí cent anys després* (t. II, pàg. 215-246). Mallorca: Publicacions de la Catedral de Mallorca (= Col·lecció Seu de Mallorca, 10-II).

d'ubicar els canelobres d'argent de J. Matons i altres peces que mereixien una conservació millor.⁷ Hi ha indicis evidents que existia una proximitat ideològica i cultural, en tot allò que feia referència a l'art religiós, entre Pere Joan Campins i Bartomeu Ferrà, llavors ànima de la SAL i mestre d'obres encarregat de la restauració de bona part del patrimoni religiós –sobretot arquitectònic– de la Diòcesi de Mallorca durant el darrer terç del vuit-cents.⁸ És clar que Ferrà influí notablement en la sensibilitat i el compromís que els grups de poder de l'Església de Mallorca exerciren durant el darrer terç del segle XIX i els primers anys del segle XX.⁹

Bisbe, precursor dels equipaments culturals i religiosos de Mallorca

El bisbe dissenya i executa un programa de preservació patrimonial que enquadrenà programes, iniciatives i desitjos existents, tots els quals estaven en l'ambient de l'època. El bisbe Campins i el seu equip, ha escrit Damià Pons, que, a més de la seva tasca de reforma i de modernització religiosa, va dur a terme una veritable política cultural que va representar el primer exemple històric a Mallorca d'institucionalització de la cultura en un sentit ampli.¹⁰ En aquest cas, i atenent el patrimoni, Campins volgué una Església d'avançada i de referència cultural, entre d'altres motius perquè considerava el catolicisme com un component imprescindible de la identitat.

a. El Museu Diocesà, desset anys de treball

Quan Pere Joan Campins inicià el seu pontificat, el juny de 1898, la idea de Museu Diocesà en un sentit autònom no existia. En certa manera la Diòcesi compartia l'objectiu museístic amb la Societat Arqueològica Lul·liana, entitat amb la qual mantenia vincles clars i hi exercia una influència evident. Per alguns sectors clericals, la SAL era de la Diòcesi i

⁷ Alcover, A. M. (1915). *Vida del Rdm i Illm. Sr. D. Pere Juan Campins i Barceló, bisbe de Mallorca*. Ciutat de Mallorca: Estampa d'en Felip Guasp, pàg. 17.

⁸ Ferrà, B. (1996). *Ciutat ha seixanta anys, 1850-1900*. Palma: Miquel Font Editor, pàg. 21-28.

⁹ Cantarellas, C. (1972). «Bartolomé Ferrá y el neogótico en Mallorca». *Mayurqa*, 9, 117-137; Cantarellas, C. (1994). «Bartolomé Ferrá o la arquitectura sacra del ochocientos». *Comunicació. Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, 78.

¹⁰ Pons Pons, D. (2015). «El bisbe arquitecte». *Ara Balears* (19 juliol), 34.

es podia disposar del seu llegat, bàsicament perquè parcialment depenia del Bisbat. En la pràctica tanmateix no era així, perquè els eclesiàstics s'havien d'adaptar als estatuts de l'entitat i tot requeria un protocol que no sempre coincidia amb l'ordre que prioritzava la Cúria Eclesiàstica. La SAL mantenia lleialtat al Bisbat, però no n'era una entitat satèl·lit ni servil. Pere Joan Campins i els membres de confiança de la Cúria ben aviat es plantejaren l'oportunitat de recuperar les peces depositades a la Societat Arqueològica Lul·liana, inventariar els objectes d'art religiosos de les parròquies i la Catedral i promoure un Museu Diocesà, tal com farien contemporàniament altres diòcesis de Catalunya. El bisbe Josep Morgades creà el Museu Diocesà de Vic (1891), Josep Messeguer, el de Lleida (1895) i Ramon Riu, el de Solsona (1896), i més tard es fundarien els de Tarragona (1914) i Barcelona (1916); aquest darrer obra del bisbe Enric Reig i Casanova, antic canonge de la Seu de Mallorca, igual que també ho havia estat Ramon Riu, abans d'ésser bisbe de Solsona.¹¹

El 26 d'abril de 1898, mossèn Jaume Collell convidava mossèn Antoni Maria Alcover a visitar el seu Museu,¹² el Diocesà de Vic, que havia estat inaugurat el 1891. Alcover estava en l'òrbita de Campins, tenia un cert ascendent en el seu projecte episcopal, però no devia tenir ni indicis que seria nomenat vicari general. L'accés de Campins a l'episcopat va fer que la seva sensibilitat cultural i algunes de les propostes que havia engegat a la Catedral amb anterioritat ara assolissin una projecció diocesana integral. Es parla, des de 1899, de crear un Museu Diocesà. Paral·lelament, a la Seu, es fan passes, entre 1899 i 1905, per donar forma al Museu Catedralici, amb el nom de Museu Arqueològic.¹³ Miquela Forteza planteja alguna de les hipòtesis més plausibles que haurien fet que el dit Museu esdevingués una realitat al voltant de 1905. Cita dues causes externes: la creació del Foment del Turisme i l'obtenció per part de la Seu del títol de Basílica.¹⁴ Entre 1905 i 1915, la Catedral disposa de diversos espais expositius, entre els quals el

¹¹ Alenyà i Roig, J. (2012). «Patrimoni cultural de l'Església a Catalunya. Les col·leccions d'art catedralícies i diocesanes». *Plec d'Història Local*, 146, 5.

¹² Carta de Jaume Collell a Antoni Maria Alcover. Vic 26 abril 1898, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari d'Antoni Maria Alcover (1880-1931)*. Palma: Govern de les Illes Balears - Editorial Moll.

¹³ Forteza Oliver, M. (2015). «La formación del Museo [...], pàg. 216.

¹⁴ Forteza Oliver, M. (2015). «La formación del Museo [...], pàg. 217.

claustre i la casa de l'Almoïna, on hi havia exposats objectes diversos, a l'exterior elements arqueològics i a l'interior orfebreria i d'altres.

Ja en el marc de la primera visita pastoral, el 1899, Pere Joan Campins planificà aquell recorregut pensant de seleccionar tots aquells materials que podrien servir per a crear un Museu Diocesà i un Arxiu Històric de la Diòcesi. La conservació del patrimoni encaixa en el projecte pastoral, el bisbe en fa pedagogia al clergat i ofereix línies per ordenar i conservar millor el patrimoni documental i artístic de les parròquies. Campins confia aquesta tasca d'inventari i d'anàlisi a mossèn Mateu Rotger, ja llavors prestigiós historiador que gaudia de la confiança de Miquel Costa i Llobera i d'Antoni Maria Alcover. Campins l'havia incorporat a la Cúria i l'havia destinat a ésser l'ànima d'aquella idea que madurava respecte del patrimoni. Sembla, no obstant això, que el març de 1899, Campins havia descartat momentàniament obrir un museu en el Palau Episcopal, una proposta que arribava de la SAL, precisament en una conjuntura en la qual Antoni Maria Alcover, com a vicepresident d'aquesta, ho consultà al bisbe. La Societat cercava un casal per ubicar el Museu i deia Alcover: «He donat compte an el Bisbe de què férem anit passada a l'Arqueològica sobre comprar una casa per la Societat. Jo trobava que havia de convenir donar lloc en el Palau a l'Arqueològica per instal·lar-hi el museu. El Bisbe troba que no convé per inconvenients que podria dur en el futur si admetia un cos estrany dins el Palau, que més endavant, per la prescripció o per altres motius per l'estil, pogués reclamar com un dret lo que hauria començat per un favor, sense que això sia pertocar en res ni per res els qui componem dita societat.»¹⁵ De fet les Visites Pastorals esdevenen també una inspecció, auditoria i valoració de l'estat del patrimoni encoberts i formen part de la tasca de control intangible del bisbe.

Des de la Cúria Diocesana s'havia enviat un plec per la visita pastoral de 1899, un qüestionari que obligà les comunitats parroquials de preveres a treballar de valent per tenir l'inventari del patrimoni a punt per la recepció del bisbe. Mossèn Pere Joan Vallespir, des de Manacor, reflectia aquesta situació en carta a mossèn Alcover, quan només faltava una setmana perquè el bisbe passàs la visita a Manacor: «Son tantos los trabajos, que el

¹⁵ Alcover, A. M. (2003). *Obres Completes, I: Quatre anys de vicari general, 1898-1902*. Mallorca: Editorial Moll, pàg. 93.

Sr. Obispo nos ha mandado hacer para la Visita, que todos los días el Sr. Rector y Vicarios de esta los ocupamos trabajando en el Archivo y aún en esta mañana el Sr. Rector repetía que no los tendremos concluidos.»¹⁶

La correspondència entre Mateu Rotger i Antoni Maria Alcover, tot i que no és abundant, ens ofereix algunes pistes sobre aquella funció que Rotger engegà amb vigor, al costat de Campins, tot executant els desitjos del bisbe. Arribat a Felanitx, el 10 de maig de 1899, després de passar la visita pastoral acompanyant el bisbe Campins per Lluçmajor, Campos i Santanyí, descrivia al vicari general tots els rastres de caràcter històric que es podien contemplar en aquelles localitats (les torres de defensa, finestres gòtiques i plateresques, antics edificis gòtics com l'hospital de pobres, antic convent dels Mínims, *lignum crucis* de la parròquia de Campos, antiga església gòtica de Santanyí, etc.), però també donava compte de la localització de llibres, lligalls i documents existents en els arxius parroquials i que mereixien una atenció més acurada per part dels responsables del Bisbat. Es tractava de documents que Mateu Rotger arreplegava i que «los m'han entregats y, si Deu ho vol, formarán part del futur arxiu historich Diocesà».¹⁷ En aquella visita, el bisbe Pere Joan Campins també delegava en Martí Llobera i Mateu Rotger les visites a oratoris i santuaris, com ara els oratoris de la Consolació i de Son Vidal de la Costa, al terme municipal de Santanyí. Visitaren Campos, Santanyí i ses Salines, s'aturaren a l'oratori de Son Vidre.¹⁸ De Santanyí, el mateix Rotger comentava allò que eren els seus gusts artístics, que per extensió intuïm que eren els de l'equip de Campins. En aquest sentit parla de la façana del nou temple de Santanyí amb escultures que posen en evidència capritxades xurrigueresques, amb peces que sembla que se les endugués el vent. Per altra banda, fa esment d'un seguit de peces, entre les quals, «un tal Sr. Mates me regalá una partida d'objectes de l'época romana [:] un guinavet de pedra, ampolletes de vidre, un anell, una cuereta de marfil, monedes, etc. que será el fonament del Museu Diocesà que tenim en projecte».¹⁹

¹⁶ Carta de Pere Joan Vallespir a Antoni Maria Alcover, Manacor 4 maig 1899, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

¹⁷ Carta de Mateu Rotger a Antoni Maria Alcover, Felanitx 10 maig 1899, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

¹⁸ Carta de Mateu Rotger a Antoni Maria Alcover, Felanitx 10 maig 1899, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

¹⁹ Carta de Mateu Rotger a Antoni Maria Alcover, Felanitx 10 maig 1899, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

Aquell estiu de 1899, acabat aquell primer tram de la visita pastoral a la Part Forana, es veu que Campins mantenia el projecte de fer un Museu Diocesà i constituir també un Arxiu Històric. El 17 de juliol de 1899 publicava l'*Edictum de rebus Ecclesia accurate recte que gerendis*, l'imprimí²⁰ i el manà publicar en el Butlletí Oficial del Bisbat, on es donaven les orientacions precises sobre la custòdia del patrimoni, i així ho comunicava, el 20 d'agost, al Capítol de la Seu, a través del degà, tot informant de la seva publicació i dels seus objectius.²¹ Aquell mateix 24 d'agost de 1899, Pere Joan Campins signava l'*Edictum de Archivo Historico Ecclesiae Maioricensis Instituendo*,²² i nomenava mossèn Mateu Rotger Capllonch, arxiver diocesà.²³

Res no es podia fer per casualitat ni de forma improvisada. Ja en l'etapa següent de la visita, Mateu Rotger descrivia a Antoni Maria Alcover, el dos de setembre de 1899,²⁴ el pas per Bunyola, Deià i Sóller, i tornava a reiterar la necessitat de crear el Museu Diocesà. Insistia en aquells materials que considerava que «s'ha de guardar a n'el "futur" museu diocesà». Li descriu les principals peces artístiques de les quals ha pres nota per incorporar al Museu (escultura de la Mare de Déu, de Bunyola; a «Sóller tu ja ho coneix, sols te diré que en el convent de les monjes de Caritat hi ha una figureta de marbre representant la Verge que es un exemplar dels més hermosos y delicats que hi ha á Mallorca del segle XIV») i dels documents més singulars que ha localitzat als arxius parroquials. De Bunyola, afirmava Rotger, «he triats quatre pape-rots y llibres veys». El nou director de l'Arxiu Històric repetia aquest raonament, en una nova carta a Antoni Maria Alcover, datada a Campanet el 27 de maig de 1900:²⁵ «Tant a Pollensa com a Alcúdia com aquí nos han feta molt bona rebuda. Com es terra coneguda no hi he fet cap

²⁰ Campins, P. J. (1899). *Edictum de rebus ecclesia accurate recteque gerendis*. Palmae Maioricarum: Typis Amengual et Muntaner.

²¹ Obispado de Mallorca. Carta de Pedro, Obispo de Mallorca, al Dean y Cabildo de la S.Y C de Mallorca, Palma 24 Agost 1899. Arxiu Capítular de Mallorca (ACM), 1699: Correspondència 1896-1901.

²² «Edictum de Archivo Historico Ecclesiae Maioricensis Instituendo». *Boletín Oficial del Obispado de Mallorca* (BOOM), 39, 1899, 255-259.

²³ Nomena arxiver diocesà Mateu Rotger i Capllonch. BOOM, 39, 1899, 270.

²⁴ Carta de Mateu Rotger a Antoni Maria Alcover, Valldemossa-Esporles 2 setembre 1899, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

²⁵ Carta de Mateu Rotger a Antoni Maria Alcover, Campanet 27 maig 1900, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

descobriment mes que a Alcúdia que hi hem trobat un peu de marmol duguent sandalia molt ben treballat; un poch mes gros que de tamany natural. L'estatua a ne qui pertenegué havia de esser molt notable. Está a la Rectoria y anirá a-n el "Museu".» L'equip de Campins queda molt definit en aquesta visita pastoral. Antoni Maria Alcover no participa en les «eixides» pastorals ni patrimonials. El vicari general exerceix un paper de control i direcció de la Cúria i, a canvi, després tindrà llibertat d'acció per a les seves «excursions» filològiques. La gestió del Diccionari també va ésser legitimada pel bisbe, però Campins se'n mantingué al marge i no assolí cap protagonisme en allò que afectava el patrimoni lingüístic. La metodologia de replegament documental i d'obres d'art sembla que no seguí ni el rigor del Diccionari ni pogué competir, inicialment, amb el projecte de la Societat Arqueològica Lul·liana.

Campins insistia i alertava de forma persistent el clergat sobre la conservació del patrimoni i en la prohibició de vendre, perquè sovintejaven les temptacions. El mercat d'obres d'art era seductor, com quan el maig de 1899, Antoni Maria Alcover anotava que hi havia una oferta per adquirir el claustre del monestir de la Real. Contava que un senyor s'oferí a comprar, «ho diguérem an el Bisbe i el Bisbe no los ha tornada contestació».²⁶ Bartomeu Pascual ens recordava l'esperit de Campins en aquest aspecte: «Para bien restaurar es preciso conservar. "Antes suprimiría un plato de mi mesa, que consentir que esa alhaja saliera del patrimonio de la Iglesia de Mallorca." Así contestaba un día molestadado por la insistente petición de venta de un tapiz antiguo. Y puedo asegurarnos que no había superficialidades que suprimir en su mesa, y que no era el Sr. Campins amigo de frases resonantes. Quería, empero, que se observaran las prohibiciones establecidas el primer año de su pontificado y aumentadas hasta el último, en que llegó a vedar que se exhibiesen a los traficantes de arte antiguo las alhajas de nuestras iglesias.»²⁷ A l'inici del seu pontificat, Campins havia autoritzat algunes vendes de patrimoni amb la finalitat de destinar el producte a construccions noves, com era el cas de l'església vella de ses Salines.²⁸ Tanmateix, Campins

²⁶ Alcover, A. M. (2003). *Obres completes. I: Quatre [...]*, pàg. 147.

²⁷ Pascual, B. (1922). *El Rdm. Señor Don Pedro Juan Campins Barceló Obispo e Hijo Ilustre de Mallorca*. Palma de Mallorca: Imprenta de J. Tous, pàg. 14.

²⁸ [22 octubre 1898]: «Se autorizó a D. Antonio Borrás Vrio de Las Salinas para poder vender los materiales de la antigua iglesia y vicaría teniendo que destinar el producto a la construcción de la nueva iglesia», ADM, Libro 1º de Despacho Diario durante el

era partidari d'exercir un control rigorós i minucios sobre aquest patrimoni i eliminar qualsevol oportunitat de mercadejar amb patrimoni religiós. Aquesta mateixa conjuntura coincidí amb la desfeta, la venda i la inquietud al voltant del Museu del cardenal Despuig. La intervenció de Campins i de Guillem Reynés en aquesta gestió, i el ressò que se'n féu la premsa confessional mereixen una anàlisi amb més profunditat.²⁹

El museu encaixa en el Palau Episcopal (1908-1915)

Entre 1900 i 1908, Campins havia prioritzat altres objectius sobre la posada en funcionament del Museu Diocesà. Recuperà públicament la intenció de fer-lo, el 9 de febrer de 1908, en el discurs a la Sala de Plens de l'Ajuntament de Palma, en la commemoració del setè centenari del naixement de Jaume I: «No he de molestar con inoportunos recuerdos; pero he de indicar un proyecto humilísimo con que deseo conmemorar este séptimo centenario de nuestro rey D.Jaime el Conquistador. Por dicha quedan aún algunos restos de nuestro arte antiguo, fragmentos de nuestra historia, recuerdos valiosos de los ascendientes que fueron gloria de esta tierra estimadísima. Si hubo manos expertas y cariñosas que los supieron recoger, he creído que no estaría de más preparar un nuevo recinto donde puedan colocarse, y por eso he dispuesto se habilitase una parte de mi residencia episcopal para destinarla á *Museo Diocesano*. Exiguo es el local y hasta incapaz de todo ornato y decoración; pero aún así me ha parecido sería un bien si, después de atender á la fábrica de tantos templos y edificios eclesiásticos, me imponía un nuevo sacrificio para dar comienzo á una colección de obras de arte retrospectivo que mis sucesores podrán acrecentar, y poner en lugar más noble y distinguido. Si es satisfactorio librar de la destrucción á los dislocados y errantes objetos de mérito artístico, ó que, sin tenerlo, son tal vez de un valor todavía más subido; no puede dudarse que el alma experimenta gozo inefable cuando puede contemplar estos objetos con su primitivo asiento y dedicados á su primer destino, ó evo-

Pontificado del Excmo é Ilmo Sor D. Jacinto Mª Cervera y Cervera, Obispo de Mallorca [1886 á 1900], f. 91v. En realitat aquest llibre de despatx diari del bisbe inclou el període de Campins com a vicari capítular i els primers anys del seu episcopat.

²⁹ *Gaceta de Mallorca*, 6 setembre 1907.

car recuerdos gloriosos en el sitio mismo donde se realizaron los hechos que llenan la historia.»³⁰

De fet, el Museu Diocesà com a idea i com a projecte existia, perquè, l'abril de 1910, Joan Rubió Bellver va ésser convidat a fer una conferència en el Museu Diocesà sobre la basílica paleocristiana de Manacor, descoberta recentment i visitada per Campins, Gaudí i Rubió, i estudiada pel mateix Rubió.³¹ Sabem que Campins durant aquest temps seguia atentament aquestes qüestions i que visità museus i biblioteques durant la peregrinació a Roma, el mes de juny de 1910.³²

Pere Joan Campins moria el febrer de 1915 sense haver inaugurat un projecte que molt probablement s'enredà molt més del que ell mateix havia previst. Antoni Maria Alcover, s'imposà com un deure moral la finalització d'un projecte pel qual havien treballat durant pràcticament tot l'episcopat i que calia erigir. Tanmateix, el 1916, sense Campins, el consens entre la comunitat cultural i el Bisbat de Mallorca ja no era el mateix, com es posa de manifest en la correspondència epistolar d'Alcover. Les diferències de criteri entre Antoni Maria Alcover, vicari capítular Seu Vacant, amb alguns representants del sector és una prova més de la persistència de les dificultats; Joan Estelrich ho intentava explicar així a mossèn Alcover: «Molt senyor meu i amic: [...] pertocant a l'article del "Sóller", mai no m'ha passat per la testa oblidar el museu arqueològic diocesà mallorquí. Ans be, ja vaig fer remarcar la seva existència, encara que, de segur, no m'expliqui de fàisó que tothom pogués entendre el que jo volia dir. D'altra banda, jo solament desitjava fer avinent al públic que la necessitat en que nos trobam de un museu, no únicament històric, sinó "general", on el moble i altres objectes una mica oblidats hi tinguessin grossa representació. Es a dir: un Museu subvencionat per les corporacions oficials, complet i ben acondicionat, com los tenen tantes poblacions.»³³

³⁰ «Discurso pronunciado por el Rdmº Sr Obispo en la velada que la Excma Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Baleares, celebró en la Sala Consistorial de Palma el día 9 de Febrero de 1908». BOOM, 48, 1908, 66-69.

³¹ Díptic conferències Joan Rubió sobre conferència basílica paleocristiana de Manacor, organitzada pel Museu Diocesà, abril de 1910. ADM 42/1/9.

³² BOOM, 50, 1910, 354: «Crónica de la Peregrinación Mallorquina a Roma».

³³ Carta de Joan Estelrich a Antoni Maria Alcover, Ciutat de Mallorca 7 gener 1915 (sic) [contestada 11 gener 1916], a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

El Museu Diocesà encaixava en l'estructura pastoral, administrativa, social i cultural del Palau Episcopal. Els equipaments implementats o creats pel bisbe enfortien encara més la icona episcopal i atorgaven al bisbe Campins aquella centralitat i aquella projecció que desitjava obtenir. La mort del bisbe, el febrer de 1915, i l'acomiadament de l'arquitecte Gaudí i dels seus col·laboradors hauria deixat en precari aquells projectes.

Antoni Maria Alcover, dinamitzador del projectes culturals i patrimonials del Bisbe (1916-1932)

Durant uns anys, almenys entre 1916 i 1932, el Museu Diocesà degué ésser gestionat pel canonge Antoni Maria Alcover,³⁴ amb la col·laboració del seu germà Miquel en qualitat de conservador i catalogador del Museu.³⁵ Organitzaren conferències³⁶ amb l'objectiu de convertir el Museu en centre de debat i de taller de pensament sobre allò que representava el patrimoni religiós i el pes que havia de tenir a l'interior de la institució eclesiàstica i el significat simbòlic que tenia com a element de diàleg amb l'univers cultural illenc. La correspondència d'Antoni Maria Alcover durant aquests anys és especialment enriquidora en aquest sentit i ens ofereix detalls sobre l'evolució del Museu.³⁷ Aquesta documentació aporta ingredients d'interès per conèixer la sensibilitat de la societat civil davant el Museu, però també ens serveix per a ponderar l'actitud que el clergat mantenia en relació amb el difunt Pere Joan Campins, començant pel mateix Capítol. Alcover fins i tot es preocupava pel nombre de visites que tenia el Museu, i encarregava al seu assistent Joan Riutort que l'hi controlàs:³⁸ «2ª Las enormidades ortográficas que comete el Arcedi-

³⁴ Aguiló, R. M., Gaita, M. M. i Palou, J. M. (2012). *Mossèn Alcover i la dissolució del Museu Arqueològic Diocesà: tres inventaris*. Palma: Museu de Mallorca (= Col·lecció el fons documental del Museu de Mallorca, 1).

³⁵ Miquel Alcover figura com ordenador del denominat Museu Arqueològic Diocesà de Mallorca, Esborrany d'Antoni Maria Alcover, 30 abril 1921, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

³⁶ Rosselló Bordoy, G. (2009). «El bisbe Campins i el Museu Arqueològic Diocesà». A DDAA., *Seminari d'Estudis Històrics 2009: Pere Joan Campins, bisbe de Mallorca (1859-1915)*. Palma: Consell de Mallorca - Societat Arqueològica Lul·liana, pàg. 71-101.

³⁷ Carta de Miquel Alcover a Antoni Maria Alcover, Palma 21 juliol 1918, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...]: «Una bona notícia, D. Juan Quetgles mos ha oferit pes Museu es buc d'un cotxe antic, de principis del sigla XVII, tot d'escultura una cosa preciosa; sera lo que ferá mes planta des Museu».

³⁸ Carta d'Antoni Maria Alcover a Joan Riutort, Falset 10 octubre 1921, a Perea, M. P.

ano en su escrito son síntomas muy adecuadas de las que comete contra otras cosas por demás respetables y venerandas. Empieza por manifestar su inquina contra “el Museo Diocesano”, y le parece inadmisibile que el Ilmo Cabildo destine 125 pesetas anuales a su conservación, no teniendo en cuenta que el tal “Museo” viene a ser en parte una propiedad del Cabildo, pues consta de una multitud de objetos, propiedad del Cabildo, quien cometería grave falta ante el mundo civilizado si no atendiese a la conservación de tales objetos y se desviaría de la tradición cristiana, celosa siempre y solícita de la custodia de los oficios antiguos, como lo prueba la práctica de la Santa Sede y de la mayor parte de las Iglesias Catedrales de todo el mundo, que se honran casi todas con sus “Museos”; sobrepujando a todas la Santa Iglesia Romana, Cabeza, Madre y Maestra de todas las Iglesias del Orbe. De modo que el Arce-diano en esto se pone en pugna con la misma Santa Sede y con casi todas las catedrales del mundo. Considera el Arce-diano que antes que atender a la conservación de las Antigüedades de esta Santa Iglesia, debe el Cabildo proporcionarle gratuitamente cera para sus misas rezadas. Es una manera de ver las cosas muy natural, aunque no muy laudable ni desinteresada. 3ª Protesto con toda energía las malévolas insinuaciones que se permite el Arce-diano contra la buena memoria y honorabilidad indiscutible del difunto Rdmº Sr Obispo Campins y Barceló, que tantas pruebas de afecto, consideración y confianza dió al Arce-diano. Por lo demás, todos sabemos la nimia escrupulosidad con que procedía aquel inolvidable Prelado en el uso de sus facultades en el Gobierno y Administración de la Diocesi (s); y considero una falta gravísima y una ofensa incalificable suponer que autorizó sus facultades para ello lo que el Arce-diano se permite insinuar en su malignate alegato.»³⁹

La darrera etapa de la vida d'Alcover va ésser especialment turbulenta pel Museu Diocesà, segurament a causa de les gestions del Diccionari que duia a terme paral·lelament. Alcover cercà el suport del general Miguel Primo de Rivera, i s'adreçà a Benjumea, el secretari del dictador, amb la finalitat d'obtenir subvencions pel Museu;⁴⁰ Alcover demanà

(2008). *Epistolari* [...]: «I el Museu com va? Hi ha moltes de visites?».

³⁹ «Observaciones al mamotreto del Arce-dian». Antoni Maria Alcover, 1922, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

⁴⁰ Sobre subvenció pel Museu per part del senyor Benjumea, secretari de Primo de Rivera: Carta de [il·legible] a Antoni Maria Alcover, Madrid, sense data [nota: 20-04-26: contestada], a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...].

ajut a d'altres, i havia comptat amb la col·laboració de Pere Josep Gudiol;⁴¹ però tanmateix la ferida de 1915-16 amb els arqueòlegs i amb la Societat Arqueològica Lul·liana no havia cicatritzat, i el 1929 el Museu Diocesà es veié obligat a haver de tornar peces.⁴² Aquest clima de tensió permanent i de manca d'entesa entre els actors culturals de primer nivell a Mallorca engrandia la figura de Campins, que, en vida, havia liderat aquests projectes i havia treballat intensament per aconseguir consensos. Es veu que l'entesa no era del tot real i estava supeditada a una persona concreta, el bisbe Campins. Bartomeu Pascual ens definia perfectament les característiques d'aquell lideratge de Campins, no en qualitat d'expert ni de persona amb una formació extraordinària, sinó que excel·lia per la seva capacitat d'harmonitzar i crear consens: «No se crea empero, que el señor Campins fuera un científico de profesión. Era algo menos y mucho más. Su formación primera había sido incompleta y su vida posterior distraída en cargos. Mas lo suplía un instinto certero [...], hábil jurista, hombre de gobierno amador del hogar y de la patria y conocedor de los tiempos y de los pueblos, artista exquisito, arqueólogo espiritual de larga vida [...]. Hay espíritus singulares, y uno de ellos era el Sr. Campins, que pueden crecer con más libertad que los demás, sin estrecheces de sistemas, sin especialidades impuestas, sin peso de erudición.»⁴³ El Museu Diocesà difícilment es pot entendre, en la seva primera etapa, al marge de Pere Joan Campins ni de la seva obra, no debades, encara el 1928, el diari *La Vanguardia* anunciava, dia 19 de març, una conferència de Miquel Alcover en el Museu Diocesà dedicada a la personalitat de l'arquitecte Antoni Gaudí i la seva relació amb la restauració de la Catedral de Mallorca.⁴⁴

⁴¹ Carta de Josep M. Gudiol a Antoni Maria Alcover, 16 desembre 1927, a Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...]: «Li envio les proves de les fotografies que vaig fer a la Seu i al Museu Episcopal de Mallorca»; Trullen Thomas, J. M. (2009). «Josep Gudiol i Cunill, Museòleg». *Quaderns del MEV*, 3, 43-55.

⁴² Carta de Juan ? a Antoni Maria Alcover, 25 març 1929, Perea, M. P. (2008). *Epistolari* [...]. «L'ofici de Segreteria en que de part del Sr. Bisbe se convidada an els arquòlegs a retirar els seus trastos des Museu...».

⁴³ Pascual, B. (1922). *El Rdmo.* [...], pàg. 25-26.

⁴⁴ *La Vanguardia*, 9 març 1928. Hemeroteca La Vanguardia, consultat el 6 gener 2014.

b. L'Arxiu Històric i la Biblioteca Episcopal

La intervenció del bisbe Campins en l'erecció de l'Arxiu Històric Diocesà va ser expeditiva, l'estiu de 1899. En certa manera ho hem tractat en paral·lel a la voluntat de posar en funcionament el Museu. No insistirem en aquesta qüestió perquè ha estat parcialment estudiada per Joan Rosselló Lliteras i Pere Fiol Tornila⁴⁵; i dedicarem intencionadament un volum de la Col·lecció Seu de Mallorca als inicis de la gestió arxivística de la Catedral i de la Diòcesi de Mallorca⁴⁶.

Una actitud semblant tingué Campins amb la Biblioteca Episcopal i amb les biblioteques en general.⁴⁷ La Biblioteca Episcopal havia estat un projecte del darrer terç del segle XVIII, en el marc de la Il·lustració mallorquina. Durant el XIX havia anat assolint una certa personalitat. Ja en el trànsit al segle XX, la dita biblioteca augmentà considerablement el volum gràcies a les donacions de l'exjesuïta Miquel Mir, llavors bibliotecari de la Real Academia Española (llibres autògrafs,⁴⁸ 27 caixes de llibres el juliol de 1902,⁴⁹ 3 caixes amb 350 llibres el maig de 1903,⁵⁰ cinc caixes més el juliol de 1903,⁵¹ diverses caixes el 1906,⁵² cinc caixes el juny de 1907,⁵³ l'octubre de 1907,⁵⁴ 35 caixes el mes de juny de

⁴⁵ Rosselló Lliteras, J. (1983). «Los Archivos Eclesiásticos de la Diócesis de Mallorca». A DDAA., *Aportaciones para una Guía de los Archivos de Baleares*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Balearics; Fiol Tornila, P. (2014). «Evolució de l'ofici de Cronista Diocesà. Mossèn Mateu Rotger i Capllonch (1862-1916)». A P. Fullana Puigserver i M. Gambús Saiz (coords.), *La memòria contemporània de la Catedral: Miralles, Rotger, Sagristà* (pàg. 251-279). Mallorca: Publicacions de la Catedral de Mallorca (= Col·lecció Seu de Mallorca, 9).

⁴⁶ Fullana Puigserver, P. i Gambús Saiz, M. (coords.) (2014), *La memòria contemporània* [...].

⁴⁷ Sobre la Biblioteca Episcopal: Estelrich, J. L. (1911). *La Real y Episcopal Biblioteca de Palma de Mallorca*. Madrid: Imprenta de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos.

⁴⁸ «Dicho autógrafo está dedicado á la Biblioteca Episcopal, que va enriqueciéndose con los generosos y valiosísimos donativos del sabio académico mallorquín Rdo D, Miguel Mir, entre los cuales figura el autógrafo de la obra Tratado Dios, del P. Sigenza.» BOOM, 42, 1902, 147: Crónica de la Diócesis.

⁴⁹ BOOM, 42, 1902, 241-242: Crónica de la Diócesis.

⁵⁰ BOOM, 43, 1903, 165-166: Crónica de la Diócesis.

⁵¹ BOOM, 43, 1903, 249-250: Crónica de la Diócesis.

⁵² BOOM, 46, 1906, 139.

⁵³ «Se reciben de Madrid con destino á esta Biblioteca Episcopal, cinco cajas de libros, conteniendo un millar de volúmenes, donativo del Rdo D. Miguel Mir, Pbro, y del ex-gobernador de esta provincia, D. Rafael Alvarez Sereix. Figuran en la colección obras muy importantes, ya por su mérito intrínseco, ya por las condiciones de la impresión.» BOOM, 47, 1907, 216-217.

⁵⁴ «Nuevo envío de obras a la Biblioteca Episcopal por parte de D. Miguel Mir, de la Academia Española.» BOOM, 47, 1907, 376.

1908⁵⁵) i a donacions diverses que feien arribar a Campins personalment (un manuscrit del P. Pascual).⁵⁶ Amb les donacions i les adquisicions, Campins havia fet construir, l'estiu de 1902, noves prestatgeries a la Biblioteca, concretament una de doble central, de vuit metres de llarg i tres d'alçada, per encabir més de quatre mil nous volums, i el maig de 1903 donava ordre a Majordomia de Palau d'engrandir novament la Biblioteca, arran dels milers de llibres que Miquel Mir havia regalat a la Biblioteca: «En vista de la remesa llegada este día y con la esperanza de otros aumentos, S.S. Ilma ha dado orden de que se emprendan á sus expensas nuevos trabajos, añadiendo una galería alrededor de la Biblioteca, con estantes que cubran hasta el techo las cuatro paredes de la sala, la cual con ésta y otras modificaciones proyectadas recibirá, en breve, una mayor claridad, ventilación y hermosura.»⁵⁷ Com a conseqüència de les dimensions que adquiria aquella biblioteca, Campins n'augmentà el personal i nomenà auxiliar de la Biblioteca Episcopal mossèn Ildefons Rullan Declara, llicenciat en filosofia i lletres i professor de llatí, retòrica i poètica del Seminari Conciliar.⁵⁸ Fins en aquell moment, mossèn Pere J. Llopart exercia com a bibliotecari episcopal, però el febrer de 1904, el bisbe mateix li havia encarregat la parròquia de Sant Jaume, de Palma, en qualitat d'ecònom, i no podia continuar tenint cura de la dita biblioteca.⁵⁹ Finalment, el primer de gener de 1907, el bisbe nomena bibliotecari en cap de l'Episcopal mossèn Ildefons Rullan, un prevere certament preparat i de la confiança de la Cúria, com ho evidencia que, aquell mateix dia, també va ésser elegit entre els examinadors sinodals de la Diòcesi.⁶⁰ A la mort de mossèn Ildefons Rullan, el 1911,⁶¹ sembla que la vida de la Biblioteca Episcopal s'havia anat apagant, tot i l'interès

⁵⁵ «La Biblioteca Episcopal recibe treinta y cinco cajas de libros enviados de Madrid por el insigne bienhechor de la misma, Rdo D. Miguel Mir Pbro, Académico de la lengua.» BOOM, 48, 1908, 259; *Gaceta de Mallorca*, 6 juny 1908.

⁵⁶ «El Rdo D. Pablo Ferrer y Seguí entrega al Rdo Sr Obispo un manuscrito que, según el dictamen de persona perita, es la obra autógrafa Vida del Beato Raymundo Lulio Martyr y Doctor Iluminado de la Tercera Orden de S. Francisco de Asís, del P. Antonio Raimundo Pascual, monje cisterciense, publicada por primera vez en 1890, por la Sociedad Arqueológica Luliana.» BOOM, 42, 1902, 147; Crónica de la Diócesis.

⁵⁷ BOOM, 43, 1903, 165-166: Crónica de la Diócesis.

⁵⁸ BOOM, 43, 1903, 357: Crónica de la Diócesis.

⁵⁹ BOOM, 44, 1904, 88.

⁶⁰ BOOM, 47, 1907, 61. Sobre Ildefons Rullan Declara: Massot i Muntaner, J. (1977). *Església i societat a la Mallorca del segle XX*. Barcelona: Curial, pàg. 25, nota 15. És conegut per la seva traducció al català del Quixot, una edició apareguda en dos volums (1905-1906).

⁶¹ BOOM, 51, 1911, 123: Crónica de la Diócesis.

del bisbe en aquella obra que en certa manera ell no sols havia promogut, sinó que havia apreciat i tractat amb una cura especial. Alguna cosa havia anat sembrant Campins en l'ànima del clergat i algun fruit n'havia aconseguit, arribat aquell moment. Els cronistes de la Diòcesi així ho reflectien en el Butlletí Oficial del Bisbat, valoraven tot allò que eren els principals desitjos i estimacions del bisbe en el que podríem denominar la pastoral cultural. La necrològica de mossèn Pere Planas Bernad, el 1911, és un indicador de l'escala de valors culturals que Campins havia corregit i amb els quals havia format el clergat del seu temps: «Fallece esta (sic) ciudad el Rdo D. Pedro Planas Bernad, Beneficiado del Concordato. Había nacido en Palma en 1846, y fue ordenado Presbítero en 1869. Desde el año 1876 poseía el beneficio que con su muerte deja vacante en esta Santa Iglesia. “Teniendo presentes los deseos de la Iglesia de que se forme una biblioteca parroquial á ser posible en cada parroquia para instrucción del clero y de los fieles” y queriendo estimular á que sigan este ejemplo los sacerdotes; ha hecho legado á la Santa Iglesia Catedral de Mallorca “de todos los libros de su librería, incluso los manuscritos, incunables, góticos, y raros” que reunió “con incesante trabajo de toda su vida” y los destina á la formación de una Biblioteca Catedral.»⁶²

Al final de 1912 moria també Miquel Mir Noguera, membre de la Real Academia Española, benefactor de la Biblioteca Episcopal.⁶³ El quatre de gener de 1913 Campins assistí al funeral que la Diòcesi va celebrar a la Seu. Un major coneixement de la relació entre Campins i Mir segurament ens ajudaria a explicar alguns dels components de poder eclesiàstic del començament del segle XX, sobretot en allò que es relacionava amb el paper de la Companyia de Jesús⁶⁴ i pel risc que tenia per a Campins la relació personal amb Miquel Mir, amb obres seves a l'Index.⁶⁵ Recordem que el 1891, Mir havia abandonat la Companyia de

⁶² BOOM, 51, 1911, 54: Crónica de la Diócesis.

⁶³ Batllori, M. (1979). «Miquel Mir i Noguera (1857-1912). Esboç biogràfic». *Randa*, 8, 197-203.

⁶⁴ O'Neill, Ch. i Domínguez, J. M. (coords.) (2001). *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús. Biográfico-temático*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas, t. 3, pàg. 2684-2685: «Mir Noguera, Miguel. Apologista, crítico literario, adversario de la Compañía de Jesús».

⁶⁵ Funeral a la Catedral per Miquel Mir Noguera, prevere, per iniciativa del bisbe Campins, per haver donat llibres a la Biblioteca Episcopal. «Asisten Campins, deudos del difunto académico y buen concurso de fieles.» BOOM, 53, 1913, 44: Crónica de la Diócesis. Una de les obres més conegudes de Miquel Mir, *Historia interna documentada de la Compañía de Jesús* (2 vols.) no es pogué publicar fins a 1913, poc després de la seva mort. Sobre el P. Miquel Mir, vegeu: Díaz Díaz, G. (1995). *Hombres y documentos de la filosofía española*. Madrid: CSIC, t. 5, pàg. 535-536.

Jesús i s'incardinà a la Diòcesi de Mallorca.⁶⁶ Els llibres de Miquel Mir sobre la Companyia de Jesús ocasionaren polèmiques profundes.

La projecció cultural i formativa que Campins promovia arribava a les parròquies i a les principals entitats que formaven la xarxa de l'acció social de l'Església mallorquina, seguint el fil de les biblioteques populars catòliques promogudes des de mitjan segle XIX.⁶⁷ El primer de maig de 1904, s'inaugurà a Felanitx, amb l'aprovació i la benedicció del bisbe Campins, una biblioteca parroquial.⁶⁸ Uns anys després, el Butlletí Oficial del Bisbat anunciava que s'havia publicat el Reglament de l'Obra Social de les Biblioteques Parroquials de la Diòcesi de Mallorca.⁶⁹ A més de la biblioteca de Felanitx, també a Sóller es parlava d'una probable creació d'una biblioteca parroquial.⁷⁰ Caixes Rurals, Cercles d'Obrers Catòlics, els Seglars Catòlics de Monti-sion⁷¹ i altres entitats socials catòliques promogueren durant aquests anys biblioteques populars, en una conjuntura de febre de lectura, precisament perquè existia la convicció, també en els cercles confessionals, de la necessitat de potenciar l'accés a la lectura, com a eina de transformació social.⁷² Entre les iniciatives més valorades, el 1909, s'ha de comptar la creació d'una biblioteca en el centre penitenciari de Palma, completada amb un llistat de donants animats per *Gaceta de*

⁶⁶ El 5 d'octubre de 1895, el bisbe Jacint M. Cervera li expedí lletres testimonials per a Madrid i Brusel·les durant sis mesos, mentre enllestia la seva obra sobre la Companyia de Jesús: ADM, Libro 1º de Despacho Diario durante el Pontificado del Excmo é Ilmo Sor D. Jacinto Mª Cervera y Cervera, Obispo de Mallorca [1886 á 1900], f. 71. El 13 d'abril de 1897, transitorials per vuit mesos a Madrid i altres diòcesis, a ibíd., f. 78v-79; el primer d'octubre de 1899, Pere Joan Campins li concedia transitorials a Madrid i altres diòcesis pel període de tres anys, a ibíd., f. 100.

⁶⁷ Solange Hibbs-Lissorges, P. (2005). «El Padre Antoni Maria Claret (1807-1870): un pionero de las bibliotecas populares en el siglo XIX». A J. M. Desvois (coord.), *Prensa, impresos y lectura en el mundo hispánico contemporáneo: Homenaje a Jean François Botrel*, pàg. 209-222.

⁶⁸ «Consta hoy la Biblioteca de 880 volúmenes y pronto se recibirán nuevos aumentos. El pensamiento ha merecido bien y ha sido secundado por todas las personas ilustradas, tanto de la localidad, como extrañas. Se trata de construir un espacioso local para la colocación definitiva de la Biblioteca, que ocupa hoy una de las dependencias del Archivo Parroquial.» BOOM, 44, 1904, 153. L'octubre de 1907, es parlava novament de la seva obertura al públic: *Gaceta de Mallorca* 1 octubre 1907.

⁶⁹ El 30 abril 1907, es publica el «Reglamento Obra Social de las "Bibliotecas Parroquiales"». BOOM, 47, 1907, 122-124.

⁷⁰ *Gaceta de Mallorca*, 3 juliol 1907.

⁷¹ *Gaceta de Mallorca*, 5 juliol 1907, 2.

⁷² *Gaceta de Mallorca* incidí, entre 1907 i 1909 sobretot, en aquesta temàtica. Informava puntualment de les donacions de Miquel Mir a la Biblioteca Episcopal, però sobretot insistia en la necessitat d'implementar les biblioteques socials, a les presons i en els locals socials de les associacions. Vegeu: «La biblioteca», *Gaceta de Mallorca*, 12 febrer 1909.

Mallorca.⁷³ Fins i tot aquest diari creà la seva biblioteca pròpia, amb la finalitat de difondre lectures.⁷⁴

Conclusions

En el context de l'Any Campins-Gaudí, des de diferents àmbits del saber, hem aprofundit tot allò relacionat amb els nexes tangibles i intangibles de l'obra del bisbe Campins i la intervenció de l'arquitecte Antoni Gaudí, ambdós acompanyats d'un nombre rellevant de col·laboradors especialment competents en tot allò que afectava el patrimoni. En jornades i publicacions hem avançat els resultats d'alguns d'aquests estudis, la qual cosa no ens eximeix de seguir treballant aquelles hipòtesis que s'han incorporat al debat, com és ara el nostre cas. Campins és una persona llegida, un bisbe que segueix la tradició dels seus antecessors Bernat Nadal i Miquel Salvà, els bisbes mallorquins erudits per excel·lència, els grans innovadors de la contemporaneïtat. Mallorca tingué la sort de tenir en cent anys, tres bisbes justs, tres bisbes que realitzaren una tasca de primer nivell en tot allò relacionat amb la missió d'enfortir el teixit dels intangibles de la Diòcesi. Van creure en la pedagogia, potenciaren i prestigiar l'estudi i projectaren una idea nova i moderna d'allò que havia d'ésser l'Església de Mallorca. Les pedres, els documents i les obres d'art havien d'ésser la referència simbòlica i el reflex d'allò que es pretenia projectar i fer en el present i en el futur. Cent anys després de la mort de Pere Joan Campins, aquells projectes continuen més vius que mai.

Com es pot constatar amb els fets no sempre els projectes de Campins arribaren a bon port. El cas del Museu Diocesà és un exemple clar de dificultats i de difícil execució, perquè, primer, Campins no acceptava un cos estrany en el Palau; segon, tampoc no es pogué executar amb facilitat el projecte autònom, al marge del Museu de la SAL, ni al marge del Museu de la Catedral. Antoni Maria Alcover, que no havia pres part en la selecció de materials, havia tingut cura de la gestió interna de tot plegat, i tampoc no devia ésser fàcil fer equip amb ell.

⁷³ *Gaceta de Mallorca*, 4 febrer 1908; 19 febrer 1908; 27 maig 1909, 2-3; 11 juny 1909; 15 juny 1909, 2.

⁷⁴ *Gaceta de Mallorca*, 18 juliol 1907.